ऑफीस

(एकांकिका)

-- चं. प्र. देशपांडे

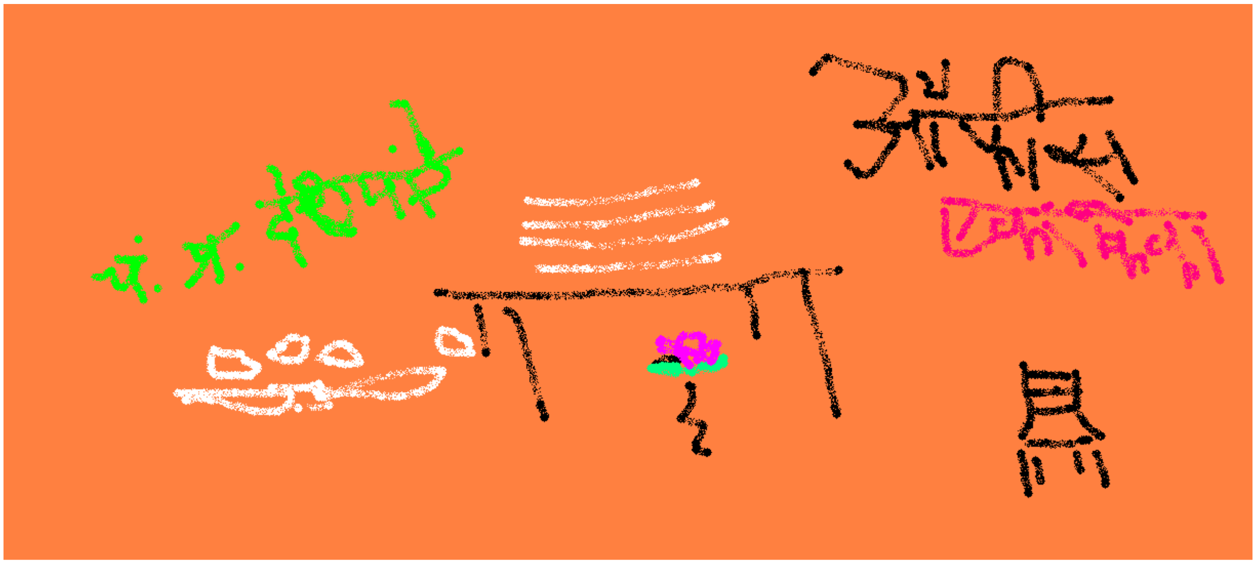

ऑफीस

-- चं.प्र.देशपांडे.

(विलास, विजय आणि विनय हे तीन कारकून. तिघेही तीसच्या आसपास. विशाखा ही एक टायपिस्ट -- सुमारे पंचवीस. विजापुरेसाहेब सुमारे पंचेचाळीस. विठ्ठल नामक प्यून -- चाळीस. पडदा उघडतो तेव्हा रंगभूमीवर कुणी नाही. उजव्या हाताला तीन टेबल - खुर्च्या. टेबलांवर फाईली, कागदपत्रे वगैरे. डाव्या हाताला एक टेबलखुर्ची - त्या टेबलावर टाईपरायटर.

प्रथम विलास येतो. रूटीन सुरू करण्यापूर्वीचा संथपणा. मस्टर शोधून त्यावर सही करतो. नंतर इकडेतिकडे पाहतो.वर्तमानपत्र येऊन पडलेले असते ते घेतो. आपल्या खुर्चीवर बसून जरा वेळ चाळतो. मग बाजूच्या टेबलावर टाकून देतो. दरम्यान विजय येतो आणि मस्टरवर सही करतो. आपल्या खुर्चीवर बसून वर्तमानपत्र चाळतो. तोवर विलास डोक्यामागे हात अडकवून स्वस्थ बसून. विनय येतो. मस्टरवर सही करायला जातो.)

विजय: (वर्तमानपत्र चाळून झाल्यावर बाजूला टाकत) हं -- काय विलासराव !

विलास: बोला.

विजय: नुसतं ' बोला ' काय -- ' बोला विजयराव ' म्हणायचं । आम्ही कसं तुम्हाला विलासराव म्हटलं ! काय विनयपंत ! (-- हे विनयला)

विनय: बरोबर विजयराव !

विजय: शिका, विलासराव, विनयपंतांकडून काही मॅनर्स वगैरे शिका.(विनय स्मित करतो. विलास अगदी किंचित स्मित करतो. समोरचे कागद चिवडतो आणि पुन्हा कागदांकडे बघत स्वस्थ बसतो.) हं काय मग विलासराव -- काय एकदम विचारात !

विलास: विज्या, मला कधी कधी अशी शंका येते की साले हे एवढे जे निरनिराळया नावांचे कागद आपल्याकडे येतात ती सगळी माणसं कुठंतरी असतील काय खरोखरची ?

विजय: आपली शंका फारच मोठी आहे, परंतु मी जरा लघुशंकेला जाऊन येतो.(जातो.)

विलास: नाही, विन्या, हसू नकोस पण खरंच बघ. मला असं वाटतं की ही माणसं बिणसं साली नसणारच कुठं, काय ! पण आपल्याला ऑफीसात काम पाहिजे म्हणून सालं कुणीतरी हे सगळे कागद रकानेच्या रकाने भरून पाठवत असणार आणि या कामासाठी दोन तीन माणसं कुठल्यातरी ऑफीसात बसलेली असणार.

विनय: (हसून) असेल बुवा ! पण काय आहे की समजा ही माणसं (कागदांकडे बोट) नसलीच खरी -- काय -- तरी आपल्याला महिना अखेरीस पगार हवा असल्यानं त्यांना खरी धरून चालणं हेच आपल्या हिताचं आहे ! तेव्हा कामाला लागा !

विलास: बरं, यातल्या प्रत्येक कागदाची नोंद असल्यानं हे नष्टही करून टाकता येत नाहीत !

विनय: (आपले काम चालू करीत) काम करत जाणे आणि थोडे थोडे संपवत राहणे हा एकच मार्ग -- दुसरे भुक्कड विचार काही कामाचे नाहीत.

विलास: असं म्हणतोस ! (दोन क्षण वैचारीक पाहून) ठीक आहे.(कामाला लागतो.)

विजय: (प्रवेश करून आपल्या खुर्चीवर बसत) कसल्या शंका बिंका काढता ! कामं करा कामं ! सीझन स्लॅक असला किंवा स्लॅक केला की हे असं होतं.(कामाला सुरुवात करतो.)

विलास: (जरा वेळाने खालच्या आवाजात) विज्या, काल वेलणकरसाहेब हेड ऑफीसमधून कशासाठी आले होते माहीत आहे ?

विजय: नाही बुवा. मी परवा सहज विजापुरे साहेबांना विचारलं की हेड ऑफीसमधून वेलणकरसाहेब कशासाठी येणार आहेत तर ते त्यांनाही माहीत नव्हतं. या भागात त्यांचा दौरा होता म्हणून सहज जाताजाता आपल्या आफीसला भेट आहे असं मला ते म्हणाले होते.

विलास: बरोबर आहे. त्यावेळी कुणालाच माहीत नव्हतं. (त्यांचं खालच्या आवाजातलं बोलणं पाहून विनय जागचा उठून येऊन जवळ उभा राहतो.) काल काम संपवून तुम्ही गेलात -- त्यानंतर मी जरा वेळ काम करत बसलो होतो. वेलणकरसाहेबांनी काही ठराविक कागदपत्रं, पुस्तकं वगैरे भराभर पाहून घेतली.

विनय: काय म्हणतोस ?

विलास: विजापुरेसाहेब नुसता हवा काढून घेतल्यासारखा चुरगळून गेला होता.

विजय: म्हणजे काय भानगड तरी काय आहे ?

विलास: नंतर मी -- म्हणजे वेलणकरसाहेब गेल्यानंतर -- सहज जाताजाता विजापुरेसाहेबांना विचारलं -- म्हटलं काय विशेष ? तर जरा वेळ ते विचारातच पडले. नंतर म्हणाले की त्यांच्याबद्दल हेडऑफीसला कुणीतरी निनावी तक्रारपत्र पाठवलंय. त्यात आफीसातल्या कामाचे बरेच तपशील दिलेले आहेत. नंतर ते मला म्हणाले की त्या पत्रात आपल्या स्टाफ मेंबर्सपैकीच कुणाचा तरी हात असणार. बाहेरच्या माणसाला ऑफीसातल्या इतक्या गोष्टी लिहिताच येणार नाहीत.

विजय: च्यूत्या आहे साला ! म्हणजे आपला डाऊट आहे त्याला !

विनय: भिकारचोट आहे साला ! समजा आला असला आपल्याबद्दल संशय तरी असं मोघम बोलायचं काय

कारण ? तो माणूस पिनपॉईंट होऊन निश्चित कळेपर्यंत गप्प तरी बसायचं ! आता म्हणजे साले आम्ही सगळेच संशयास्पद ! आणि माझे न् त्याचे मधनं मधनं खटके उडतात म्हणजे तो मीच असणार असं तुम्हाला वाटायचं !

विलास: मग तसं म्हटलं तर विज्याला त्यानं वॉर्निंग मेमो नव्हता दिला ?

विनय: म्हणजे तू स्वत:ला काय संशयातीत समजतोस काय ? तू तसा इथं आमच्या आधीपासून काम करतोयस -- इथल्या जेवढ्या बारीकसारीक गोष्टीसुध्दा तुला माहीत आहेत तेवढ्या कुणालाच माहिती नसतील. आणि विजापुरेसाहेब तुझ्याजवळ ही गोष्ट बोलला म्हणजे विश्वासानंच बोलला असं म्हणता येणार नाही. कदाचित मनातनं त्याला तुझाच डाऊट असेल.

विलास: ते जाऊ दे रे, नुसतं काय घडलं ते सांगितलं ! आपण काही असले निनावी पत्रांचे बायकी उद्योग जन्मात कधी केलेले नाहीत. मी तर याला झाट किंमत देणार नाही.

विजय: जाने दो. निश्चित कळेपर्यंत आपण हे काहीच मनावर घ्यायचं कारण नाही. आपण आपलं नॉर्मल राहायचं.

विनय: पण विनाकारणच आता आपल्या आपल्यात एक भीतीचं वातावरण तयार झालं की नाही ? लिहिणारा भडवा कोण असेल तो असेल -- आपल्या डोक्याला उगीचच ताप -- (विठ्ठल प्यून येतो.)

विलास: या विठ्ठलराव ! ऑफीस सुरू होऊन फक्त अर्धा तास झालाय. आज लौकर आला वाटतं !

विठ्ठल: (हसून) हं -- काय कॉन्फिडेन्शल चाललं होतं वाटतं ? (मस्टरवर सही करत) या ऑफीसात च्यायला ओपन गोष्ट्टींपेक्षा कॉन्फिडेन्शल गोष्टीच जास्त आहेत. (पुढे येऊन विलासला) काय खरं की नाही विलासराव ?

विलास: तसं नाही रे -- ते कालचं पत्राचं बोलले ना साहेब -- त्याबद्दल चाललं होतं.

विठ्ठल: ते मी ओळखलंच म्हणा. तसं खूप बघून बसलोय मी. हे विजापुरे साहेब. यांच्या आधी इथं व्ही.बालकृष्णन साहेब होते, त्यांच्या आधी विल्यमसाहेब होते, त्या आधी व्ही.व्ही.कुलकर्णी होते, त्या आधी समुद्र होते.

विजय: समुद्र ! समुद्र नावाचा माणूस इथे होता ? या ऑफीसात ?

विठ्ठल: होता म्हणजे काय नेमणूक झाली होती. इथं आले, रुजू झाले, एकच दिवस काम केलं -- नंतर काय इथली हवा मानवली नाही का काय कोण जाणे ! आजारीच पडले. दोन महिने हॉस्पिटलात होते. नंतर परत बदली मिळवून गेले ते . म्हणजे या ऑफीसात काम असं एकच दिवस केलं त्यांनी. काम तरी कसलं -- नुसतं चार्ज घेणं चाललं होतं दिवसभर. ए.बी.समुद्र !

विजय: अच्छा ! का असे ना ! समुद्र नावाचा एक माणूस या ऑफीसात आला होता म्हणजे ! एरवी हे ऑफीस म्हणजे नुसतं विकार विलसितच आहे ! अं ! व्ही फॉर व्हिक्टरी !

विठ्ठल: आता आजपासून ते लेडी - टायपिस्ट नेमलीय ना ती रुजू होतीय कामावर. कुमारी विशाखा बेलापूरकर.

विजय: म्हणजे पुन्हा ' वि ' !

विनय: (उभा राहून भारल्यासारखा) बंधूंनो ! हे सगळंच गंभीर आहे ! ज्या देशात निनावी पत्रांचं प्रमाण वाढत चाललेलं आहे त्या देशात एक साधा सामान्य माणूस म्हणून जीवन कंठणं कठीण आहे ! (सगळे पाहात राहातात.)

विलास: (पाहात) जा मग युगांडात ! काढ तिथं एक पोस्टाचं तिकीट स्वत:च्या चित्राचं ! आम्ही ते इथं जपून ठेवू ।

विजय: नाही तर मेझॉनच्या खोऱ्यात जाऊन राहा.

विनय: (बसून) नाही, जाण्याचं नाही, पण वातावरण दूषित होत चाललं आहे एवढं खरं. बरं जाता जाता कुणीतरी मला ' खोरं ' म्हणजे काय ते सांगेल काय ? विज्यानं हा शब्द वापरला असल्यानं त्यानं अर्थ सांगितला तरी चालेल.

विजय: खोरं म्हणजे आपलं -- खोरं म्हणजे -- नाही बुवा -- नीट नाही सांगता येत --

विनय: दुसऱ्या कुणी अर्थ सांगावा.

विलास: नाही माहिती बुवा.

विनय: विठ्ठलराव ?

विठ्ठल: आता तुम्ही इतके शिकले सवरलेले. मी काय सांगायचं ?

विजय: पण मॅझॉनचं खोरं आहे एवढं नक्की.

विलास: जनरल नॉलेज पाहिजे सालं थोडं थोडं -- पंचाईत होते नाहीतर --

विनय: (पुन्हा उभा राहून) बंधूंनो ! हे सगळंच गंभीर आहे ! ज्या देशांत निनावी पत्रांचं प्रमाण वाढत चाललेलं आहे त्या देशात एक साधा सामान्य माणूस म्हणून जीवन कंठणं कठीण आहे ! (-- हे संपायच्या आधीच विजापुरेसाहेब आणि कु.विशाखा बेलापूरकर प्रवेश करून उभे.)

विलास: जा मग युगांडात ! --

विजय: नाहीतर मेझॉनच्या खोऱ्यात ! खोरं म्हणजे काय ते न विचारता !

विजापुरे: तर विशाखाबाई, हे तुमचं टेबल. (इथे सगळयांचे लक्ष जाते.) आतापर्यंत टायपिंगची कामं हे विलासरावच करायचे. पण आता कामं वाढत चालल्यानं टायपिस्टची नवीन पोस्टच क्रीएट झालीय इथं. तुम्हाला हे मार्गदर्शन करतील.(विलासकडे निर्देश.)

विशाखा: ठीक आहे. मी सुरुवात करते कामाला. पण आज पहिल्याच दिवशी मला यायला जरा उशीर झाला त्याबद्दल माफ करा हं साहेब ! म्हणजे खरंच हे ऑफीस सापडायला वेळ लागला.

विजापुरे: असू दे, असू दे ! मी तसं कुणाला काही बोलत नसतो. कधीही येतात जातात -- चालतंय. कामं होतायत की नाही एवढं मी पाहतो. निदान महत्त्वाची तरी. आता हे लोक या देशात असं आहे, त्या देशात तसं आहे वगैरे भाषणंसुध्दा करतात ऑफीसात ! बघितलंच तुम्ही ! असो. सुरू करा. (जातात. विजापुरेसाहेब गेल्यावरही कुणी काही बोलत नाही. सगळे आपापल्या कामात. विशाखा आपल्या खुर्चीवर जाऊन बसते. विठ्ठल झाडू घेऊन येतो आणि झाडलोट सुरू करतो.)

विजय: (उठत) च्यायला झाली सुरुवात ! हा विठ्ठल म्हणजे लोकांना घुसमटायची सवय व्हावी आणि नंतर मग ऑफीसात घुसमटल्यासारखं वाटू नये याची काळजी घ्यायसाठीच नेमलेला आहे.

विनय: (खिशात हात घालून, इकडं तिकडं पाहून) च्यायला आज मी रुमाल आणायला विसरलो वाटतं ! (शिंकतो.)

विलास: (न उठता) विठ्ठलराव आज आपल्या इथला कचरा नाही काढला तरी चालेल -- आज आपण अंघोळ पण केलेली नाही.(विठ्ठल कुणाचं काही न ऐकता दनादन झाडू मारत जातो --) ऐकायचा नाही साला !

विशाखा: ईऽऽकाय हे ! ऑफिसात लोक कामाला लागल्यानंतर झाडलोट चालते ! (उठते.)

विजय: ऑफिसात लोक कामाला लागल्यानंतरच कामाव्यतिरिक्तच्या बऱ्याच गोष्टी सुरू करायच्या असतात. आता काय काय करायचं हा ज्याचा त्याचा चॉईस असतो.(विठ्ठलचे ऑफीस झाडून होईपर्यंत पळापळ चालते. मग विठ्ठल झाडू ठेवून येतो. ऑफिसात इकडे तिकडे समाधानाने पाहतो.) काय विठ्ठलराव आटोपलं ना ?
(सगळे आपापल्या जागी जातात.)

विठ्ठल: बघा की ! स्वच्छ नुसतं ! आपल्याला ऑफिसात घाण नाही आवडत ! (स्टुलावर बसतो. तंबाखू काढतो.)

विशाखा: मी आले खरी आजपासून. पण टायपिंगचं काम नाही वाटतं आज काही ?

विलास: (आपल्या टेबलावरची कागदांची एक मोठी चवड घेऊन येत --) नाही कसं ! हे घ्या ! किती कॉपीज काढायच्या वगैरे सगळं बघून तसं तसं करत चला.

विशाखा: अय्या ! म्हणजे एखादं माणूस कामाला येण्यापूर्वीच त्याच्या नावचं काम तयारच असतं म्हणजे !

विजय: नाही. तसं नाही. काम आधीच तयार असतं आणि नवं माणूस आलं की ते त्याच्या नावचं होतं – असं । (तो फारसं वेगळं काय बोलला हे न कळून बाकीचे बुचकळयात पडून मग हसून सोडून देतात. आता मात्र सगळे जरा कामाला लागतात. विशाखाही टायपिंग सुरू करते. विठ्ठल तंबाखूची गोळी लावून बसलेला. नंतर साहेबांच्या केबिनमध्ये बेल वाजते म्हणून विठ्ठल जातो. जरा वेळानं कागदांची एक प्रचंड चवड घेऊन येतो आणि ती विनयच्या टेबलावर ठेवतो. विनय नुसतं एकदा पाहतो. पुन्हा कामात.)

विठ्ठल: (बाहेर जाऊन थुंकून येऊन --) ते एक तासाभरात पूर्ण करून द्यायला सांगितलंय.

विनय: (शांतपणे) होत नाही म्हणून सांग जा.(विठ्ठल जातो. थोड्या वेळानं विजापुरेसाहेब स्वत: येतात. मागोमाग विठ्ठल येऊन स्टुलावर बसतो.)

विजापुरे: (विनयला) तुम्ही होत नाही म्हणून सांगितलंत ?

विनय: तासाभरात होत नाही.

विजापुरे: का ?

विनय: साहेब, हे कागद असेच ठेवून याला काडी लावली नं तर सगळे कागद जळायला नुसते तीन तास लागतील !

विजापुरे: बरं बरं, मला वाद नकोय -- किती वेळात पूर्ण करता तेवढं सांगा.

विनय: तीन महिने लागतील !

विजापुरे: तीन महिने ? ? ?

विनय: कमीत कमी.

विजापुरे: ठीक ठीक -- पण तीन महिन्यांनंतर एक दिवस जास्तीचा मिळणार नाही हे लक्षात ठेवा.

विनय: यस सर ! (विजापुरे जातात. ते गेल्यावर) विठ्ठलराव, हा ढीग उचलून त्या पलिकडच्या कोपऱ्यात ठेवून द्या. (विठ्ठल तसे करतो. विजय आणि विलास हे सर्व नेहमीचंच असल्यासारखं लक्ष न देता आपापल्या कामात. विशाखा टायपिंग थांबवून पाहात बसलेली.)

विशाखा: म्हणजे इतक्या सगळया लोकांची कामं आता तीन महिने इथं अडकून राहणार ?

विनय: (जरा वेळ नुसताच पाहातो. मग --) तीन महिने ही पहिली मुदत आहे. जग खूप मोठं असतं. तुम्हाला खूप कळायचंय अजून. (विशाखा कामाला लागते.)

विजय: (हलक्या आवाजात) विन्या, लेका साहेबाच्या वशिल्याची आहे ती. जरा जपून बोल.

विनय: मलाही माहिती आहे. म्हणूनच असं बोलायचं.

विलास: अशा वागण्यानं ते निनावी पत्र विन्याचंच असेल असा ग्रह पक्का होत जाईल झालं !

विनय: (मोठ्यांदा) अरे उघडपणे बोलू दे भडव्याला माझ्याबद्दल ! नाही पायातला जोडा काढला तर एका बापाचा मुलगा नाही म्हणवणार स्वत:ला !

विलास: आयला, पण आमच्यावर कशाला चिडतोस ? (विशाखा दचकलेली. पुन्हा कामाला लागते.)

विजय: (जरा वेळानं) मला वाटतं, जो कुणी असेल ते पत्र पाठवणारा त्यानं निदान आपल्याआपल्यात तरी कबूल करून टाकावं, उगीच नसता ताप नको डोक्याला.

विनय: म्हणजे तू नव्हेस तो -- अं ? म्हणजे आमचा दोघांचा डाऊट घेतोस होय रे -- एऽऽबोल की रे बाळा --

विजय: नाही तसं नव्हे --

विनय: मग कसं रे ? तूच असशील-- भित्रा साला -- आणि तो भडवा माझा संशय घेणार आणि त्रास देणार मलाच -- म्हणे तासाभरात करा ! -- भडव्याच्या दहा पिढ्या उतरून □ट अ टाईम कामाला बसल्या तरी होणार नाही ते तासाभरात !

विलास: मी म्हणतो भांडायचं कशाला आपण ? आपल्याआपल्यातच ? काय असेल ते होईलच उघड, नाहीतर न होईल !

विशाखा: कसला एवढा वाद चाललाय ? म्हणजे मी विचारू नये पण कामातलं काही आहे का ? मी मदत करीन. (तिघेही गप्प. आपापल्या कामात.)

विजय: (जरा वेळानं हलक्या आवाजात) म्हणजे विन्या, हिच्या सी.आय.डी. गिरीचा नवीन ताप सुरू होणार असं मला वाटतंय.

विनय: ते मला एका दृष्टीनं बरं आहे. कारण तो भडवा माझ्यावर जास्त लक्ष ठेवायला सांगणार. म्हणजे आपोआपच ती जास्त माझ्याजवळ येत राहील. बरी आहे तशी.

विलास: चुकलास. सी.आय.डी.गिरी करायला अगदी जवळ यायला लागतं असं काही नाही आणि किती जवळ यायचं हे तिच्या इच्छेवर राहणार. उलट कामातलं मार्गदर्शन तिला मी करायचं आहे. म्हणजे मी स्वत:हून पाहिजे तेव्हा जाऊ शकतो -- मार्गदर्शन करायला !

विजय: नुसतं बोलणं वेगळं आणि प्रत्यक्ष काही करणं वेगळं. बाईला हात लावायला धैर्य लागतं तेवढं अंगात.

विलास: आहे, तुझे विचार चांगले आहेत. पण जरा वेळकाळ बघून धैर्य दाखव, नाहीतर जोडा बसायचा.

विनय: आणि वर नोकरीही जायची ! ऑफिसात कुठल्याही मानवी गोष्टी झाल्या तर ऑफिसच्या शिस्तीचा भंग ठरतो महाराजा !

विजय: अरे नोकरीबिकरी गेली खड्ड्यात ! हमाली करायची ताकद आहे आपल्यात !

विलास: हे पण बोलणं वेगळं आणि प्रत्यक्ष करणं वेगळं ! मी निघालो बघ -- प्रत्यक्ष मार्गदर्शन करायला.(उठतो. विशाखाकडे जातो. ती टाईपिंग करीत असते तिथे जाऊन उभा राहतो. मग --) काही अडचण नाही ना -- कामात ?

विशाखा: नाही, काय आहे, हे हस्ताक्षर जरा नीट लागत नाहीय.

विलास: बरोबर आहे. हे साहेबांचं हस्ताक्षर आहे. नाहीतरी सारखं हातानं लिहून लिहून त्यांचा हात खराबच झालेला आहे.

विशाखा: म्हणजे ?

विलास: नाही म्हणजे इतर कामामुळं मला टाईपिंगला फारसा वेळ मिळायचाच नाही. मग मी बरंच काम परत पाठवायचो. मग ते हातानं लिहायचे. म्हणून तर त्यांनी तुम्हाला आणलं.

विशाखा: मला कुणी आणलं--बिणलेलं नाही. रीतसर परीक्षा, इंटरव्ह्यू दून आलीय मी.

विलास: नाही, तसं नव्हतं म्हणायचं मला. म्हणजे माणूस बघूनच कळत की ते. तुम्ही काही तशा दिसत नाहीच नाही तरी.

विशाखा: मग कशी दिसते ?

विलास: आता कशी म्हणजे -- आता -- कारण -- म्हणजे सुंदर दिसता असं म्हटलं तर राग यायचा एखादवेळेस तुम्हाला.

विशाखा: म्हणजे तुम्ही अजून मला सुंदर म्हटलेलं नाही असं मी समजते.

विलास: नाही, म्हणजे अगदी तसंच काही समजू नका तुम्ही -- पण काही अडलंबिडलं तर नुसती आठवण केलीत तरी आहेच मी जवळ.

विशाखा: (हसून) अय्या ! म्हणजे परमेश्वरच तुम्ही !

विलास: नाही, अजून परमेश्वर नाही, पण परमेश्वर व्हायची इच्छा आहे ! (बेल वाजते. म्हणून विठ्ठल आत जातो. लगेच परत येतो.)

विशाखा: मजाच दिसतीय एकूण इथं !

विलास: मजेत वाढ व्हायलाही खूप वाव आहे.

विठ्ठल: (विशाखाला) तुम्हाला साहेबांनी बोलावलंय. (विशाखा उठते आणि जाते. विलास परत येऊन आपल्या जागेवर बसतो.)

विजय: खरा परमेश्वर तो -- तो आतला लेका ! तू नुसता देव्हाऱ्यातला परमेश्वर !

विनय: स्वत:च उदबत्ती लावायची आणि पडणारी राख बघत बसायचं !

विलास: जळू नका मित्रांनो, मी फक्त माझी ऑफीशियल ड्यूटी करत होतो

विजय: ऑफिशियल ड्यूटीला मर्यादा ठेवा म्हणजे झालं, नाहीतर नोकरी घालवून बसाल.

विलास: अरे नोकरी गेली खड्डयात ! च्यायला भीक मागू ! आहे काय त्यात !

विजय: म्हणजे नोकरीची तशी आपल्याला कुणालाच पर्वा नाहीय म्हणा की !

विलास: पर्वा आहे -- पण याचा अर्थ नोकरी जायची प्रचंड भीती आहे असा नाही -- एवढंच !

विनय: बरं चला, या बोलीवर जरा चहाला जाऊ !

विजय: वाह ! आज विन्यानं स्वत:हून चहाचा विषय काढला ! चला ऽऽ, शुभस्य शीघ्रम ! (तिघेही उठून जातात. जरा वेळाने विशाखा येऊन आपल्या जागेवर बसते. विठ्ठल स्टुलावर.)

विशाखा: गेले कुठं सगळे ?

विठ्ठल: चहाला !

विशाखा: म्हणजे आता ही टी -- टाईम ?

विठ्ठल: आता चहाला गेलेत म्हणजे टी - टाईमच की !

विशाखा: साहेब काही बघत नाहीत वाटतं ?

विठ्ठल: (जवळ येऊन) अहो सायबानंच इतके घोळ केलेत आणि इतके फायदे घेतलेत की तो काय बघणार ! त्यातल्या त्यात कामं होतात की नाही एवढं बघतो ! आता ती निनावी पत्राची एक भानगड चालू झालेली आहेच -- कळेलच म्हणा तुम्हाला हळूहळू...(पुन्हा जाऊन स्टुलावर बसतो. विशाखा टायपिंग सुरू करते.)...पंढरीनाथा ऽऽ तूच एक खरा बाबा ! (उठतो आणि जातो. जरा वेळाने साहेबाची बेल वाजते. पण विठ्ठल नाही. पुन्हा वाजते. मग जरा वेळाने साहेब स्वत: एक कागद घेऊन येतात.)

विजापुरे: कुठं गेले हे सगळे ? आणि विठ्ठलही गेला वाटतं ?

विशाखा: आत्ता होता की इथंच --

विजापुरे: बरं, हे लेटर जरा अर्जंट आहे हं. एवढं हातातलं संपलं की हे करून टाका. आज जायला पाहिजे हे.

विशाखा: (घेऊन) हं.

विजापुरे: काय असतं, या लोकांची युनियनबिनियन असते. त्यामुळं जरा जपूनच राहावं लागतं. शिस्तीकडंही फार बघून चालत नाही. आता तुलाही ते युनियनच्या मेंबरशिपबद्दल विचारतील. होय म्हणायचं आणि मेंबर व्हायचं. म्हणजे मॅनेजमेंटकडून किंवा युनियनकडून दोन्ही बाजूंनी अन्याय होण्याची शक्यता कमी असते. आता पहिल्याच दिवशी मी इतकं बोलू नये. तसं घाबरून जायचं काही कारण नाही. पण प्रत्येकाची काळजी घ्यायची आणि शक्यतो कुणाचं नुकसान होऊ द्यायचं नाही हा माझा स्वभावच आहे. (विशाखा सगळं नुसती ऐकते.) बरं मग हे एवढं करून पाठवून दे नंतर माझ्याकडं. तशी तू मला मुलीसारखीच माझ्या. अं ?

विशाखा: हो -- पाठवते.(विजापुरे जातात. ते जात असतानाच तिन्ही कारकून येतात. साहेब दखल न घेता जातात. तिघेही आपापल्या जागांवर बसतात.)

विजय: विठ्ठऽऽल...च्यायला गेला कुठं हा ?

विशाखा: चहा प्यायला गेला असेल.

विजय: अरे चहा प्यायला म्हणजे काय भलत्या सलत्या वेळी ? येतो मुळात उशिरा. आता मला एक फाईल हवी आहे ती काय मी शोधून आणायची ?

विलास: अरे बाबा ओरडू नकोस उगीच. हे काय आजचंच आहे का ? हे आफीस च्यायला असंच राह्यचं -- मरतमढ्यासारखं.

विनय: त्यातल्या त्यात कामं होतात की नाही एवढं बघायचं. (तिघेही हसतात आणि कामाला लागतात.)

विठ्ठल: (येऊन बसत -- तंबाखू चोळत) पंढरीराया ऽऽ...

विजय: (त्याच्याकडे पाहून) हं -- पंढरीरायाऽऽ -- या ! इकडं या । (विठ्ठल येतो.) असं करा, जरा एबीसी फाईल आणा.

विठ्ठल:	जी । (तंबाखूची गोळी लावतो आणि मग जातो. जरा वेळाने परत येतो.) सापडत नाही साहेब --
विजय:	सापडत नाही ? बधितलंस तरी का नीट ?
विठ्ठल:	सगळया फाईली धुंडाळल्या. बाकी सगळया फाईली आहेत. फक्त ए बी सी तेवढीच नाही.
विजय:	बाकी सगळया आहेत ही आनंदाची बातमी आहे -- आता असं करा -- थांबा -- (एका चिटोऱ्यावर काही लिहितो. ते चिटोरे विठ्ठलला देत) -- हे द्या साहेबांना. (विठ्ठल आज्ञाधारकपणे जातो.) विल्या, आता मजा बघ. आत चिठ्ठी पाठवलीय -- एबीसी फाईल मिळत नाही . कृपया सूचना द्यावी -- म्हणजे प्लीज इन्स्ट्रक्ट -- ते उठून आता स्वत:च घेऊन येतंय बघ फाईल -- (आतून वि. साहेबांचा मोठा आवाज -- 'अरे फाईल मिळत नाही म्हणजे काय ? शोधलीस का नीट सगळीकडं? बघा की जरा. मी कुठंकुठं बघू ?' विठ्ठल 'शोधली' म्हणतो. 'काय शोधली ऽऽ ?' ताड ताड पायांचा आवाज. मग एक मिनिटाने साहेब स्वत: ती फाईल घेऊन येतात.)
विजापुरे:	हं -- घ्या ! (ताडताड निघून जातात. सगळयांच्या चेहऱ्यांवर स्मित. विजय फाईल उघडून पाहतो.)
विजय:	आता यात ऑक्टोबरचं स्टेटमेंट लावलेलं दिसत नाही. अहो, विठ्ठलराव -- (विठ्ठल उठून येतो.) अहो यात ऑक्टोबरचं स्टेटमेंट नाही लावलं ?
विठ्ठल:	असेल की.
विजय:	अहो, असेल की काय ! नाहीय म्हणतोय ना मी !
विठ्ठल:	बघतो. एखाद वेळेस चुकून एक्सवायझेडला गेलं असेल.(जातो.)
विनय:	नुसतं विज्या तू पिळत बस बघ दिवसभर !
विठ्ठल:	(जरा वेळानं येऊन एक कागद देत) हं हे घ्या ! एक्सवायझेडलाच होतं.
विजय:	आनंद आहे. द्या ! (घेतो. फाईलीत लावतो.विठ्ठल जाऊन स्टुलावर बसतो.)
विलास:	(विजयला) आता मिळालं ना सगळं ? काम करा आता.
विजय:	अरे कामाचं काय -- त्याला किती वेळ लागतोय ! (सगळे आपापल्या कामात मग्न.)
विनय:	हा विल्या साला नुसतं ऐकून घेतो सगळं -- भडवा तो निनावी पत्राचा विषय माझ्या पुढं काढू दे !
विलास:	शूऽऽऽक् ! (पुन्हा सगळे कामात.)
विजय:	(जरा वेळानं) स्त्री -- कर्मचारी पाहिजेच खरं म्हणजे एक तरी ऑफिसात -- वातावरणात जरा तरी म्हणजे जिवंतपणा वाटतो.
विलास:	शूऽऽऽक् !
विजय:	च्यायला, कामाचा बराच हुरूप आलेला दिसतोय तुला -- सारखं शूऽऽक् शूऽऽक् करतोयस ते !
विलास:	शूऽऽक् !
विजय:	मेंबरशिप फॉर्म भरून घे तिचा युनियनचा.

विलास:	सगळं तयार आहे. फक्त सही घ्यायचीय.

विनय:	ते त्याला सांगायला नको.

विलास:	चेष्टा करताय होय रे ? युनियन आहे म्हणून तुम्ही आहात साल्यो !

विनय:	आयला, चेष्टा कसली ? उलट मी ग्लोरिफाय करत होतो तुला ! पुढारी तू आमचा !

विलास:	ठीकाय, ठीकाय ! (पुन्हा सगळे कामात -- विठ्ठल उठून उगीच आपलं येतो आणि त्यांची कामं चाललेली बघत समोरच उभा राहतो.) अच्छा -- मी एक तुम्हाला असं विचारतो -- बघा हं -- म्हणजे असं कधी जाणवलंय का तुम्हाला -- की घरी असलं म्हणजे ऑफीस हा घरच्या प्रॉब्लेम्समधला एक प्रॉब्लेम वाटतो आणि ऑफिसात असलं की इथल्या सगळया प्रॉब्लेम्समधला घर हा एक प्रॉब्लेम वाटतो. अं ? असं वाटतं की नाही ?

विठ्ठल:	प्रॉब्लेम म्हणजे काय हो साहेब ?

विजय:	प्रॉब्लेम म्हणजे प्रश्न -- पण तू कशाला ऐकत उभा राहतोस सगळं ?

विठ्ठल:	नाही मग मला पण तसं वाटतं कधीकधी म्हणून विचारलं. आता खूप वर्षं गेली म्हणा अशीच --

विजय:	आपण असली भंकस जास्त लावत नाही डोक्यात. जसंजसं असेल तसंतसं करत जायचं आणि उरलेल्या वेळात दुसरं काहीतरी करायचं.

विनय:	दुसरं काहीतरी म्हणजे काय ? सांग की स्पष्ट -- निनावी पत्रबित्र टाकायचं म्हणून !

विजय:	थोबाड फोडीन साल्या ! समजतोस काय !

विलास:	अरे हो, हो -- आपलं ठरलं ना तो विषय बंद म्हणून ? कुणालाच काही माहीत नाही, त्याच्यावर कशाला आपण डोकेफोड करायची ? च्यायला हे इतकं सगळं भयानक चोथट असून आपण सगळे यात इतका प्राणपणानं रस घेतो याचंच आश्चर्य वाटतं मला कधीकधी.

विनय:	झक मारत घ्यावाच लागतो रस ! न घ्यून काय करताय !

विठ्ठल:	(परत जाऊन स्टुलावर बसत) आम्ही शिकलो असतो तर आम्ही पण झालो असतो क्लार्क ! म्हणे तू का उभा राह्यलास ! मी काय माणूस नाही ?

विजय:	अहो विठ्ठलराव, तसं नाही हो --

विठ्ठल:	काय तसं नाही ! चालूं द्या तुमचं -- तुम्ही मोठे ! तुम्ही शहाणे ! तुम्ही शिकलेले !

विजय:	अहो तसं काही नाही -- या, राहा की इथं उभे -- आमचं काय जातंय त्यात --

विठ्ठल:	कशाला ते ? नुसतं प्रॉब्लेम म्हणजे काय इतकं म्हटलं तर इतकं ! तुम्ही नाही जात सायबाकडं सत्रा गोष्टी विचारायला !

विलास:	विठ्ठलराव, बास झालं, उगाच काय च्यायला वाद घालताय --

विठ्ठल:	बास झालं तर बास झालं --

विशाखा: विठ्ठलराव -- हे जरा साहेबांना नेऊन द्या. अर्जंट आहे म्हणाले होते.(विठ्ठल येऊन घेऊन जातो.)

विजय: (विशाखाकडे दयाळूपणे पाहात विलासला) सुरुवाती सुरुवातीला किती सिन्सिअरली काम करावं लागतं नाही विल्या !

विनय: कायमच सिन्सिअरली कामं केलीत तरी काही मरणार नाही तुम्ही !

विजय: गप्प बसा ! माहितीय तुमची सिन्सिरिटी ! सत्रांदा आजारी पडतंय सालं !

विनय: लहानपणी नवरा मेलेल्या सत्तर वर्षाच्या म्हातारीसारखं कुत्सित बोलण्याशिवाय येतंय काय तुला ?

विजय: होय की । तुझ्या बापाचं आणि तुझ्या आईचं पटलं नाही हा आमच्याच कुत्सितपणाचा दोष की ! म्हणून तू आमच्यावर चिडचिडत राहणार.

विलास: विनय, थांब -- स्टॉप इट ! कशाला च्यायला एकमेकांच्या खाजगी गोष्टी काढताय ऑफिसात ?

विनय: मी काय बोललो होतो का खाजगी ? हा ज्याचं नाव बाप म्हणून लावतो त्याचाच हा मुलगा आहे की काय याची चर्चा ऐकतो आम्ही, पण काढतो आम्ही कधी हे विषय ?

विजय: तुझ्यायला !(मारायला उठतो. विलास त्याला ' अरे अरे ! -- ' म्हणून धरतो आणि बाहेर घेऊन जातो. विठ्ठल उठून जवळ आलेला. पाहात राहतो. विशाखा घाबरून उठलेली . पुन्हा बसते.)

विठ्ठल: (विनयची सहानुभूती मिळवण्यासाठी) हे म्हणे शिकलेले ! वा ! (विनय निमूटपणे कामात -- विजापुरेसाहेब येतात.)

विजापुरे: अरे काय बाबांनो, काय चाललंय ! मला तिथंपर्यंत आवाज ऐकायला आले !अं !(विनय निमूट कामात.) मी म्हणतो इथल्याइथं मिटावं -- अं -- आपल्या आतल्या गोष्टी वरपर्यंत जाऊ नयेत -- पण तुमचं काही सहकार्य हवं की नको ? ...काय रे विठ्ठल ?

विठ्ठल: होय साहेब.

विजापुरे: आता ही मुलगी आजपासूनच कामाला आलीय ! काय हा तमाशा ! छे !(जातात.)

विशाखा: (विठ्ठलला) हे असं नेहमी चालतं ?

विठ्ठल: हां तसं चालतं नेहमीच पण रोजच्या संबंधात -- कामात वगैरे फरक पडत नाही. परत दिलजमाई होते. पण आज खाजगी गोष्टी निघालेल्या दिसतात. माझा अनुभव असा आहे की खाजगी गोष्टी ऑफिसातल्या भांडणात आल्या की परत संबंध सुधारत नाहीत.

विनय: बरं विठ्ठलराव, तुम्ही तुमचं काम बघा --

विठ्ठल: राह्यलं -- (जाऊन स्टुलावर बसतो. जरा वेळानं विलास आणि विजय येतात. आपापल्या जागांवर बसतात. सगळे गप्प. काम चालू.)

विठ्ठल: झालं -- आता लंच टाईम होत आलंच. (बाकीचे सगळे गप्प. काम चालू.)

विशाखा: विठ्ठलराव -- (विठ्ठल उठून येतो.) काही नाही -- बसा बसा. मी इतकंच म्हणणार होते की फार सीरियस वातावरण वाटतं इथं ऑफिसात --

विठ्ठल: (बसत) हां हां -- (पुन्हा शांतता. काम चालू. जरा वेळाने विजापुरेसाहेब येतात. कुणी लक्ष देत नाही. शांतता आणि काम चालू.)

विजापुरे: हे बघा -- बरं का --ऐका जरा सगळयांनी-- (सगळे लक्ष देतात. विठ्ठल उठून येऊन उभा राहतो. विशाखा उभी राहते.) विशाखा, तुला घाबरायचं काही कारण नाही, पण मी काय सांगतोय ते सगळेजण ऐका -- आत्ताच एका ठिकाणी टेलिफोन कॉल झाला माझा. कॉल दुसऱ्या काही कारणासाठी होता. पण म्हणजे गोष्ट जरा कठीणच होणार आहे अशी मला कुणकुण लागलीय. ते निनावी पत्र कुणी लिहिलं असेल ते असो. तो आता म्हणजे चर्चेचा भाग होऊ शकत नाही. पण त्या निमित्तानं एकूणच परिणाम वाईट होणार असं दिसतंय. मला असं कळलंय की, संपूर्ण ऑफिसचीच तपासणी करायचा हेड आफिसचा विचार आहे-- तर आपल्याला जरा तयारीत राह्यला पाहिजे. एक आठपंधरा दिवसांत कामं बरीचशी पूर्ण करून नीटनीटकी ठेवायला पाहिजेत. जरा ताण जास्त पडणार आहे आपल्या सगळयांच्यावरच पण पुढचा त्रास जर कमीत कमी करायचा असेल तर म्हणजे हे अत्यावश्यक आहे. बघा, विचार करा आणि तुमच्या काही सूचना असल्या तर सांगा.

विलास: नाही, कामं करू आम्ही -- त्याचा प्रश्न नाही -- पण तपासणी वगैरे झाली तर त्यात सगळेजण गोवले जाण्याचं काही कारण दिसत नाही.

विजापुरे: तसंच होईल असं नव्हे. इतर काही गोष्टींचे दोष -- आरोप कुणावर काय येतील ते येतील -- पण आपण कामं तरी जरा व्यवस्थित ठेवावी एवढंच माझं सांगणं आहे. तुम्ही विचार करा यावर -- उद्या आपण लाईन ऑफ ॲक्शन ठरवून टाकू. बरंय. मी जरा एक दोन तास बाहेर जाऊन येतोय.

विलास: ठीक आहे. (वि.साहेब जातात. काही क्षण शांतता.)

विजय: मला वाटतं विल्या, ही सगळी नुसती एक चाल आहे. भीतीच्या दडपणाखाली आपण जीव तोडून भराभर कामं करावी म्हणून. ताबडतोब जरनल सेक्रेटरीला कन्सल्ट कर.

विनय: आणि कुणी सांगावं ते निनावी पत्र यानं स्वत:सुध्दा पाठवलं असेल.म्हणजे विजापुरेनं स्वत: म्हणतोय मी !

विलास: त्याचा काय फायदा त्यात ?

विनय: आता हे बघ. सगळया गोष्टी काही आपल्याला माहीत आहेत का ? असं करणं हा त्याला कमीतकमी नुकसानीचा मार्ग वाटला असला तर ? किंवा आपल्यात फूट पाडण्यासाठीही असेल ! किंवा नुसतीच जरा टेन्शन्स वाढवून आता तो आपल्या सगळयांचा हितकर्ता आहे असं दाखवून त्याचा होल्ड

वाढवायचा असेल त्याला ! आणि वरचे लोक सहकार्य देतात असल्या डावपेचांना ! त्यांना काय कामं होण्याशी मतलब !

विजय: मग मी काय म्हटलं ? जरा थोडक्यात म्हटलं एवढंच ! आणि असं असल्यावर ते निनावी पत्र खरोखरच जायची तरी काय गरज आहे ?। नुसतंच उठवायचं गेलंय म्हणून !

विलास: आपलं तर काही डोकं चालत नाही. आपले अंदाज चुकीचे पण असू शकतील.

विजय: जाऊं दे, च्यायला ह्या सोडून ! फुकट नसती टेन्शन्स आहेत झालं ! सगळंच विसरूया.च्यायला, रिलॅक्स ! घरही विसरा आणि ऑफिसही विसरा ! जरा मोकळं झाल्याशिवाय काही खरं नाही. काय विन्या ? (विनय बोलत नाही.) अजून च्यायला रागात ? विसर की बेट्या सगळं -- निदान थोडा वेळ...

विठ्ठल: विसरायचं म्हणजे काय करायचं काय ?

विजय: विठ्ठलराव, करेक्ट ! प्रश्न अगदी बरोबर आहे तुमचा. आपण गाणं म्हणूया. आणि सिनेमातलं वगैरे नको.

विठ्ठल : मग दुसरं कुठलं हो गाणं ?

विजय: हं म्हणा --

आले आजोबा ओटीत... काठी टेकित टेकीत...(या ओळींची आवर्तनं सुरू होतात -- हळू हळू सगळे सामील होतात. विजय थोडाफार नाचतो सुध्दा -- बाकीचे टाळया वाजवतात. विशाखाही हळूहळू सामील होते... जरा वेळ हे चालते.)

विशाखा: हं आता हे --

दादा गेलेत माझे पंढरीला

किल्ल्या राहिल्यात माझ्या कंबरीला...

(सगळे खूष -- आता या ओळींची आवर्तनं आणि विजयचा नाच चालू राहतो. रंगात येत जातो...)

...पडदा पडत जातो...

--- ००० ---

सूचना : सर्व हक्क लेखकाचे स्वाधीन. प्रयोगापूर्वी लेखी अनुमती घेणे आवश्यक आहे.

पत्ता -चं.प्र.देशपांडे,

३, स्नेहदीप अपा. चिंतामणीनगर, सहकारनगर नं.२, पर्वती, पुणे - ४११ ००९.

दूरध्वनी - २४२२ ७८४७ / ४८ आणि मो – ९३७१००५७७३.